

Etnisch-culturele zelforganisaties in Vlaanderen

Kitty Roggeman

Bert Anciaux, *Zelforganisaties in Vlaanderen. Onderzoek naar plaatselijke (zelf)organisaties op basis van etnisch-culturele identiteit*, ASP, 2014.

Onlangs promoveerde politicus (gevozen SP.a-senator en voormalig Vlaams minister van Cultuur) Bert Anciaux als doctor in de Pedagogische Wetenschappen, vakgroep agogiek met een proefschrift over zelforganisaties in Vlaanderen, meer in het bijzonder (zelf)organisaties op basis van etnisch-culturele identiteit. Hier de krijtlijnen van een interessant beleidsdocument, én enkele kritische bemerkingen.

Het heet “een maatschappelijke en agogische verkenning van voorwaarden en kansen, beperkingen en uitdagingen” te zijn en dat is het ook, niet meer of niet minder. Als u op zoek bent naar waar al die zelforganisaties inhoudelijk mee bezig zijn, komt u niet ver, behalve heel algemene werkingsdoelen. Maar het uitgebreide theoretische eerste deel, voornamelijk gebaseerd op literatuurstudie, geeft een interessante visie op de migratieproblematiek en hoe daar als maatschappij en vanuit het beleid mee om te gaan.

In de opbouw van zijn referentiekader bespreekt de onderzoeker de begrippen “vereniging” en “zich verenigen” en onderstreept het van oudsher grote belang van de verbindende factor tussen mensen, individuen en groepen, in de strijd om te overleven en de strijd voor een beter leven. Zich groeperen met soortgenoten hoort tot de essentie

De sociaaleconomische achterstelling van etnisch-culturele groepen en het al dan niet latent racisme krijgen weinig plaats in de functieanalyse van de zelforganisaties: op welke manier zouden zij door de overheid kunnen ingezet worden om structurele discriminatie te bestrijden?

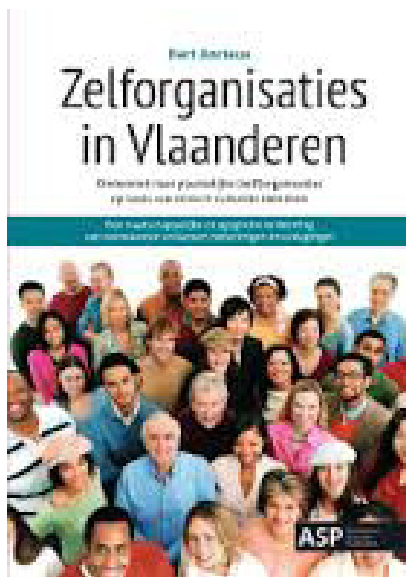
van de menselijke cultuur in het gezamenlijk disciplineren van de natuur. In risicosamenlevingen spelen immigratiebewegingen dan een specifieke rol, en dat kenmerkt ook onze geglobaliseerde wereld waar o.m. voortschrijdende individualisering de verzorgingsstaat onder druk zet.

Mensen verenigen zich sinds mensenheugenis op basis van allerlei gronden: een gedeeld beroep, religie, sport en vrije tijd, leeftijd (jongeren, jeugd, senioren), geslacht (vrouwenorganisaties), ideologische verwantschap, enz. Naast een – min of meer – gedeelde “identiteit” staat het opkomen voor rechten van de groep centraal. Groepsidentiteit als bindmiddel om gezamenlijke belangen te verdedigen. Niet alleen de groep is ermee gediend, ook het democratisch proces. Anciaux haalt hier de Tocqueville aan: “Voor de Tocqueville betekende het vrij en toch georganiseerd initiatief van burgers een vernieuwing, een kracht en vooral een noodzakelijke dynamiek om een democratie levendig en slagkrachtiger te houden” (p.29) Verenigingen nemen ook een belangrijke sociaal-economische rol op zich door voorzieningen te leveren waar de verzorgingsstaat in gebreke blijft of onvoldoende middelen kan/wenst voor in te zetten (de social profit sector in onze moderne samenlevingen).

De verenigingen functioneren ook vaak als tussenschakel tussen de burger en beleid/politiek. De onderzoeker gelooft sterk in de kracht van het middenveld als medebestuurder in een participatieve democratie en beargumenteert deze visie met vele voorbeelden en citaten uit literatuur ter zake.

Zelforganisaties op etnisch-culturele basis: welk nut?

Mutatis mutandis ligt diezelfde kracht ook in de zelforganisaties op etnisch-culturele basis (EC organisaties), principieel theoretisch, en zoals ze zich profileren in het Vlaamse verenigingslandschap. Het begrip “zelf” slaat op “zelf het initiatief nemen, het heft in eigen handen nemen”. Anciaux analyseert dit proces vanuit diverse invalshoeken en geeft het zo zijn rechtmatigheid. Hij acht het volledig begrijpelijk dat mensen (groepen) met een gedeelde etnische afkomst zich in het migratieland groeperen op culturele en/of religieuze gronden. Niet alleen gaat het om een menselijke reflex: lotgenoten die steun en kracht zoeken bij elkaar, een plek zoeken om de eigen cultuur/religie in stand te houden en te beschermen tegen beïnvloeding en afbrokkeling vanuit de ontvangende, overheersende cultuur, maar vaak gaat het ook om effectieve ondersteuning op het vlak van allerlei welzijnsvoorzieningen (gezondheid, huisvesting, zoektocht naar werk, sociaal netwerk en vrije tijdsbesteding, enz.). In dit opzicht zijn de EC verenigingen vaak een “zich afzetten tegen ...”: het zelf willen organiseren in de plaats van anderen die het voor hen doen. Anciaux brengt veel begrip op voor het zelfini-

tatief van EC groepen. Natuurlijk biedt de ontvangende maatschappij via allerlei goed bedoelde initiatieven “hulp” aan migranten, maar vaak worden die door EC minderheden ervaren als betutteling en verkapte pogingen om hen zo snel mogelijk te assimileren en zijn zij teveel gericht op het opgeven van de eigen sociaal-culturele en/of religieuze identiteit door de migranten.

Hier ligt een groot knelpunt dat wortelt in verschillende visies van de ontvangende maatschappij op het onthaal en de inburgering van migranten, nieuwkomers én tweede en derde generatie inwoners van andere EC afkomst.

Waar Anciaux nog een tamelijk brede consensus ontwaart ten aanzien van organisaties die zich concentreren op het onthaal van nieuwkomers (voornamelijk praktisch, in het verlengde van de verplichte inburgering), stuit hij op heftig afwijzende reacties van sociologen, politici, opiniemakers, publieke opinie, ten aanzien van de zelforganisaties met meer permanente, blijvende werking. Uit een diepgaande analyse van studies, lectuur, rapporten, media-optredens, en op basis van gesprekken en interviews allerlei, distilleert Anciaux een reëel vijandige houding van een belangrijk segment van de Vlaamse samenleving ten aanzien van zelforganisaties van EC minderheden. Als beleidsverantwoordelijke

(Anciaux was o.m. minister van cultuur en van sociale economie) verrast hem dit niet uiteraard, de weerstanden zijn hem al lang bekend. Het is precies vanuit de confrontatie met deze oppositie dat hij dit doctoraatsonderzoek ondernomen heeft.

Zelforganisaties: een bedreiging?

De vraag die zich stelt, gaat niet over het wel of niet toegelaten zijn van zelforganisaties. Zowel onze Grondwet als het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, als allerlei andere internationale verdragen en akkoorden, voorzien in het recht van burgers om zich te verenigen, het recht op vrije meningsuiting, het recht op godsdienstbeoefening enz. Dat staat niet ter discussie. Waar het over gaat, is de wenselijkheid van bepaalde initiatieven en daaruit voortvloeiend, de houding van de overheid: vindt de maatschappij dat EC verenigingen moeten aangemoedigd worden met overheidssteun, hoever gaat het subsidiebeleid daar in? En dan gaat het niet alleen om centen, maar ook en vooral om een ideologische keuze. Nogal wat actoren in het publieke veld en op beleidsniveau zien zelforganisaties als een gevaar en zijn van mening dat de overheid die niet moet financieren. De aangevoelde bedreiging (Anciaux analyseert hoeveel emotionele argumenten de angst aanzwengelen) betreft vooral de moslimorganisaties, en in het bijzonder diegene die expliciet religieus gefundeerd zijn in hun werking. Dit sluit aan bij wat Anciaux een algemeen islamofob of neo-racistisch klimaat noemt dat als onderstroom sterker is gaan leven onder invloed van de economische crisis en de algemene verrechtsing. Betreffende organisaties wordt verweten dat zij niet alleen tot doel hebben de eigen cultuur te koesteren, maar zich bovendien afzetten tegen “onze” waarden en haarden zouden zijn van fanatisme, fundamentalisme en zelfs terrorisme.

“Meer en meer verdwijnt in de perceptie van de meerderheid de culturele en sociale connotatie en wordt het

religieuze kenmerk het overheersend element” (p. 155). En die andere religie wordt dan als bedreiging gezien en moslims gereduceerd tot hun religieuze identiteit.

Anciaux wijst op het ongegrond karakter van deze irrationele angst en betoogt dat het slechts om zeer kleine groepjes gaat (Sharia 4 Belgium, bijvoorbeeld). Hij betreurt de manier waarop de media en tal van politici en opiniemakers dit probleem opblazen en onterecht uitvergroten. Deze uitzonderingen hebben volgens Anciaux niets te maken met de talloze EC zelforganisaties die zich over het algemeen als zeer gematigd opstellen en veel openheid tonen naar de brede maatschappij en onze overheden.

Toch zijn ook deze ofwel verdacht, ofwel gewoon onwenselijk in de ogen van velen. Op hen rust de verdenking dat er geen echte bereidheid tot integratie is, of, als die er wel zou zijn, dat het zich “onder mekaar” opsluiten in een EC vereniging niet de goede weg is om tot die integratie te komen. Uitgangspunt is dan: integratie moet, zo snel mogelijk, en de overheid moet dat faciliteren door allochtonen aan te sporen zich in te schakelen in het bestaande Vlaamse verenigingsleven, en niet door hen aan te moedigen zich te verenigen onder soortgenoten.

Anciaux maakt hier een lange literatuurstudie over de problematiek van acculturatie, integratie, assimilatie, inburgering, diversiteit, eigenheid, verbondenheid, culturele identiteit, religieuze identiteit. Dit is een boeiend overzicht van diverse meningen, visies en theorieën waarin alles wat we al wel, her en der, af en toe, elders gelezen hebben goed in een globaal beeld aangeboden wordt en opnieuw tot nadenken aanzet en nieuwe argumenten aandraagt of oude juist ontkracht.

Duidelijk weze wel Anciaux’s eigen ideologische en beleidskeuze: zelf-

organisaties zijn belangrijk vanuit democratisch oogpunt en vormen geen obstakel voor integratie maar kunnen er zelfs toe bijdragen, dus het is aan overheden om ze te ondersteunen en bestaans- en werkingsmiddelen te verschaffen. Hij onderscheidt drie functies van de zelforganisaties: 'bonding', 'bridging' en 'breaking', waarbij alleen de laatste vorm verworpen moet worden als in strijd met onze fundamentele democratische principes. 'Bonding' ziet hij als empowerment van lotgenoten die zich verbinden en elkaar ondersteunen, en via 'bridging' heeft de zelforganisatie een brugfunctie tussen de EC groep en de ontvangende maatschappij en haar overheden (ook wel 'linking' genoemd in sommige studies). 'Breaking' slaat op die kleine extremistische groepen die zich buiten ons maatschappelijk project positioneren (zoals Sharia4Belgium). Anciaux wijst op het algemeen maatschappelijk belang van organisaties die 'bonding' en 'bridging' combineren en die in plaats van als een bedreiging, als een verrijking moeten gezien worden en als actoren die de pluralistische multiculturele maatschappij mee vorm geven.

Daartoe moeten (lokale) overheden constant met hen in dialoog gaan, waarbij ze niet alleen paternalistisch of dominant horen op te treden, maar open moeten staan voor vragen, suggesties, adviezen vanuit de zelforganisaties, en hen een grote autonomie laten wat betreft hun organisatiemodel, hun aandachtspunten, hun concrete werking, enz.

Frustraties

In het tweede deel van zijn onderzoek gaat Anciaux naar de organisaties toe en bevraagt vooral hun relatie met de overheid.

Er heerst nogal wat ongenoegen op dat vlak, zowel bij de zelforganisaties, als bij de diverse (vaak lokale) overheden.

Blijkt heel duidelijk dat de enen en de anderen vaak met erg verschillende verwachtingen tegenover elkaar staan, wat allerlei frustraties met zich mee brengt en oorzaak is van teleurstellende resultaten.

Aan de hand van beleidsdocumenten en gesprekken met talloze beleidsmakers besluit Anciaux dat het inschakelen van professionelen vaak als butteling overkomt bij de vrijwilligers van de zelforganisaties. Zij zien het "zelf"-karakter in gevaar komen en hun autonomie beknot. Vaak gebeurt dit vanuit de overheid met de beste bedoelingen, maar leidt dit niet tot het gewenste resultaat omdat er te weinig inspraak is van de rechtsreeks betrokkenen die soms worstelen met andere prioriteiten of zouden willen kiezen voor een andere aanpak.

Zelforganisaties zien zich zo soms geprangd tussen: tegemoetkomen aan de (lokale) overheid om de nodige subsidies binnen te rijden, en ongenoegen van de achterban, die de leiding van de organisaties verwijten zich teveel als slippendragers van het beleid te gedragen en niet genoeg rekening te houden met de wensen van de achterban.

Anciaux geeft aan dat deze kritiek niet ongegrond is.

Alhoewel het beleid spreekt in termen van diversiteit en integratie, constateert hij dat het meer en meer de facto verglijdt naar assimilatie (de minderheid die volledig hoort op te gaan in de meerderheid, waarbij de eigenheid bijna volledig opgegeven wordt). Anciaux ziet de oorzaak in de economische crisis (minder overheidsmiddelen, minder tewerkstelling, meer 'vijanden',...) en de culturalisering van de achterstelling van allochtonen. Meer en meer worden sociaaleconomische problemen toegeschreven aan "de (andere)cultuur" en/of "de godsdienst", en wordt de oplossing gezocht in "het zich aanpassen" en al dan niet verplicht "inburgeren".

Positieve benadering

Behoudens hun beperkte middelen (de zelforganisaties pleiten wel voor meer subsidiëring om hun werking doeltreffender te kunnen uitbreiden), klagen ze ook over het weinig duurzaam karakter van de middelen die hen ter beschikking staan. Meer en meer werkt de overheid met punctuele projectsubsidies in plaats van met structurele lange termijnsubsiëring, waardoor er geen duurzame werking kan uitgebouwd worden.

Dit is natuurlijk een zeer, waar heel ons middelveld onder lijdt, maar waar EC organisaties vaak nog meer door getroffen worden, gezien hun vaak

beperkte mogelijkheden om aan zelf-sponsoring te doen bij een sociaal-economisch niet altijd kapitaalkrachtige achterban.

Vanuit die achterban én vanuit de overheidsverwachtingen worden EC zelf-organisaties overbevraagd, wat ook tot frustraties aan beide kanten leidt.

Om gedeeltelijk aan dit tekort tegemoet te komen ziet Anciaux wel heil in het vooral versterken van de grotere federaties (o.m. het Minderhedenforum) als interface organisatie tussen lokale organisaties en overheid, en als ondersteuning van de lokale lidorganisaties die draaien op zeer beperkte middelen en veel vrijwilligers. Vanuit de bevraging kwam geen vraag naar meer professionalisme van leidinggevend, maar wel naar meer ondersteuning en coaching en meer middelen om een duurzame werking uit te bouwen.

Verder klaagt Anciaux de verglijding aan 'van het diversiteitsbeleid van een discours van achterstelling naar een rechten en plichten verhaal' (p.193-194). In plaats van over migranten is men gaan spreken over minderheden, en de term integratie wordt meer en meer vervangen door (verplichte) inburgering. Deze ideologische opstelling kleurt de criteria van toekenning van overheidssteun aan zelforganisaties en is de oorzaak van hun vaak precaire situatie, en de soms negatieve gevolgen wat betreft hun bereik en hun output (p. 260).

'Bridging' of 'linking' moet volgens Anciaux veel meer stoelen op wederkerigheid van organisaties naar overheid en omgekeerd. Hij pleit ook voor een positievere benadering van de diversiteit: niet zo overwegend nadruk leggen op beheersing van het Nederlands en op de onaangepastheid van de andere religie, maar meer valoriseren van de bi-culturele identiteit van nieuwkomers en vooral van jongeren van EC minderheden die hier geboren zijn.

In zijn conclusie tenslotte pleit Anciaux voor een meer open attitude ten aanzien van de moslims (ophouden met hen te demoniseren), de argwaan tegenover de zelforganisaties op te geven en hen een positieve rol te laten spelen in de verdere opbouw van de diverse samenleving in de geest van een actief pluralisme. We moeten weg van 'het benepen koketteren met een ijle, monoculturele, Vlaamse identiteit, meestal aangedikt met de angst voor het verlies van de kernwaarden en aangevuld met het ondertussen meer dan bespottelijke verhaal over de teloorgang van de Verlichting [- houding die] vooral een toenemende duisternis in denken en handelen bewijst' (p.555).

Kritische bedenkingen

Naast een progressieve maatschappelijke visie blijft de aanpak wel hoofdzakelijk formalistisch: hoe de zelforganisaties een plaats geven en ondersteunen om hen hun rol te laten spelen. Die rol moet volgens Anciaux bijdragen tot het integratieproces, waarbij het toch niet duidelijk is wat daar dan precies moet onder verstaan worden. Ook de termen etnisch-culturele eigenheid en identiteit worden wel gehanteerd maar weinig geëxpliciteerd. Anciaux geeft wel aan dat er een verschil is tussen integratie en assimilatie, en dat het laatste niet mag geëist worden omdat het geen plaats laat aan de eigenheid van de EC minderheid als groep en als individu, maar wat die eigenheid dan is en hoe ze te bewaren in een acceptabel integratiebeleid wordt niet echt ingevuld.

Ook wordt de vraag of een integratiebeleid eigenlijk nog wel het streefdoel moet/kan zijn niet gesteld en er wordt niet of nauwelijks verwezen naar andere actoren van diversiteitsmanagement waarin de zelforganisaties wel of niet ingebed zitten.

De sociaaleconomische achterstelling van EC groepen en het al dan niet latent racisme krijgen weinig plaats in de functieanalyse van de zelforganisaties: op welke manier zouden zij door de

overheid kunnen ingezet worden om structurele discriminatie te bestrijden?

Tot slot kan men zich afvragen – zeker voor wat de centrumsteden betreft – in hoeverre het niet al voorbijgestreefd is te denken in termen van minderheden en meerderheidscultuur en noodzakelijke integratie en of het geen tijd wordt om op een totaal andere manier met de diversiteit en de (on)evenwichten in onze moderne migratiesamenlevingen om te gaan.

In dat opzicht is het onderzoek van Anciaux zeker een goed uitgangspunt voor verdere reflectie en discussie bij het bepalen van de beleidslijnen in de nabije toekomst. Hopen dat de nieuwe politieke verantwoordelijken zijn studie niet in een lade laten verdwijnen, maar er dankbaar verder mee aan de slag gaan.